

Придобиване по давност според римското право

Цветалина Петкова

Aquisitive prescription according to the Roman law: *The paper deals with the main characteristics and the legal regulation of usucapion according to the legislation of the Roman empire. The author reveals the terms and the kind of possession necessary to acquire ownership due to acquisitive prescription according to the Roman law.*

Key words: *acquisitive prescription, possession, animus, corpus, property law, roman law, iustus titulus, bona fides*

ВЪВЕДЕНИЕ

Според римските юристи придобиването по давност на правото на собственост е въведено заради „общественото, публичното благо“ (*bono publico*), за да не се създава за значителни периоди от време несигурност и неопределеност в собственическите отношения. Приема се, че постановките не нарушават интересите на собственика, тъй като се установява достатъчно продължителен срок, за да предприеме той действия за връщането на своите вещи. [1]

В класическото римско право съществуват два вида придобивна давност: *usucapio* и *longi temporis praescriptio*.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Usucapio е най-старият способ за първично придобиване на правото на собственост. Уреден е в Закона за Дванадесетте таблици (*Lex XII tabularum*) [2] и на това основание трябва да се приеме, че възниква и се прилага по силата на обичайно право. Установеният от закона срок за придобиване по давност на земя (*fundus*) е две години, през които едно лице трябва да упражнява *usus*, а за останалите вещи (*ceterae res*) – една година [3]. При този начин собственикът има два начина на защита на своето право – да докаже, че е придобил вещта по един от деривативните способи или да установи, че е владял вещта в определен срок. С течение на времето влизат в действие допълнителни условия – добросъвестност (*bona fidae*) и правно основание (*iustus titulus*). С *Lex Iulia de vi* от 46 г. пр. Хр. е въведена забрана за придобиване по давност на имоти, отнети с насилие. [4]

Praescriptio longi temporis като вид придобивна давност възниква значително по-късно. Като причина за приемането ѝ се сочи неприложимостта на *usucapio* по отношение на peregrinите [5] и невъзможността те да придобиват по давност земи, които владеят. Срокът на този вид давност е десет години *inter praesentes* (когато собственикът и владелецът живеят в една провинция) и двадесет години *inter absentes* (когато собственикът и владелецът живеят в различни провинции). [6] Трябва да се отбележи, че първоначално новата давност има погасителен характер (оттам и термината *praescriptio*), понеже дава право на владелеца на защита срещу иск от собственика на вещта. По-късно на лицето, владяло в законоустановения срок, се дава право да иска връщане на отнетото владение и по този начин давността се превръща с придобивна. [7]

По-късно, през 531 г. Юстиниан провежда реформа и слива *usucapio* и *longi temporis praescriptio*. Установява се тригодишен срок за придобиване на движими вещи, а срокът на *longi temporis praescriptio* се запазва.

Стар хекзаметър определя условията за придобиване по давност по следния начин: *res habilis* (годна за придобиване вещь), (*iustus titulus* (правно основание), (*bona fides* (добросъвестност), *possession* (владение), *tempus* (срок). [8] Те са в сила по отношение на придобивната давност по Юстиниановото право.

Владението (*possessio*) е фактическата власт върху вещта и трябва да е нали-

це, за да възникне придобивна давност. Още римските юристи определят, че владението има два елемента – обективен (*corpus*) и субективен (*animus*). Първият се свързва с определени външно обективирани действия, от които може да се направи извода, че вещта е във фактическата власт на лицето. Вторият е намерението на лицето да владее вещта като своя.[9]

Само **добросъвестното владение** (*possessio bonae fidei*) води до придобиване по давност. Напротив, недобросъвестното владение (*possessio malae fidei*) не може да има за резултат смяна на собствеността по силата на разглеждания оригинерен способ. След въвеждането на добросъвестността като положително условие за възникване на придобивната давност, владелците се ограничават на добросъвестни и недобросъвестни.

Най-общо, добросъвестността представлява убедеността на приобретателя, че е станал собственик на определена вещ и че я е придобил от нейния собственик.[10] Този извод може да бъде подкрепен от кодификациите, създадени по времето на Юстиниан. Например, според Дигестите, *si ex decem servis, quos emerim, aliquos putem alienos et qui sint sciam, reliquos usucapiam: quod si ignorem, qui sint alieni, neminem usucapere possum* [11], т. е. „ако мисля, че сред десетте роби, купени от мен, някои са чужди и зная точно кои, то мога да придобия по давност останалите; ако не зная кои точно са чуждите, не мога да придобия по давност нито един.“ Текстът подчертава важността на липсата на каквото и да било съмнение относно настъпването на прехвърлителния ефект на съответния придобивен способ. Друг пример в тази връзка е следния текст на Paulus, включен в Дигестите: „*Si existimans debere tibi tradam, ita demum usucapio sequitur, si et tu putes debitum esse. aliud, si putem me ex causa venditi teneri et ideo tradam: hic enim nisi emptio praecedat, pro emptore usucapio locum non habet.*“ [12] Преводът му разкрива, че ако някой предаде вещ другиму с убеждението, че трябва да му я върне, то придобивна давност ще е налице само и ако приобретателят е убеден в съществуването на това задължение, по силата на което се предава вещта. Следователно, погасяването на несъществуващ дълг чрез предаването на вещ не може да обоснове придобивна давност върху вещта в полза на мнимия кредитор. Въвежда се презумпция за добросъвестност.[13]

Годна за придобиване вещ (*res habilis*) е тази, която отговаря на определени условия. Не могат да бъдат придобити по давност вещи, които принадлежат на държавата, императора, църквата, и пр.; крадени вещи (*res furtivae*), отнети по насилствен начин (*res vi possessae*) или придобити от недобросъвестен владелец; спорни граници; вещи на лица под 25 годишна възраст. Може да се приеме, че от влизането в сила на Закона за Дванадесетте таблици до кодификациите на Юстиниан, в римското право съществува ясно изразена тенденция да не се допуска давност, когато владението върху вещта е придобито директно или посредствено чрез неправомерното ѝ присвояване.[14]

Правно основание (*iustus titulus*) е придобивен способ, който отговаря на условията за своята действителност. Въпреки това, поради някаква причина, купувачът не става собственик.[15] Пример за *iustus titulus* черпим от Дигестите на Юстиниан.[16] Paulus разглежда случая, когато едно лице купува вещ от невменяем, когото мисли за дееспособен. Макар продажбата да е нищожна, купувачът придобива по давност. Пълният текст гласи: *Si a furioso, quem putem sanae mentis, emero, constitit usucapere utilitatis causa me posse, quamvis nulla esset emptio et ideo neque de evictione actio nascitur mihi nec Publiciana competit nec accessio possessionis.*[17]

Срокът на владението трябва да е продължил определен период от време, за да доведе до придобиване по давност. Както бе посочено по-горе, при Юстиниан срокът е три години за движимости, а за недвижимости – десет години *inter praesentes* и двадесет години *inter absentes* (*praescriptio longi temporis*).

За пълнота на изложението следва да се отбележи, че през 528 г. Юстиниан създава нов вид придобивна давност – *longissimi temporis praescriptio*. Нейна особене-

ност е това, че владелецът става собственик, без да е необходимо да владее на правно основание (*iustus titulos*). За сметка на това, сроковете на владение са тридесетгодишни, а в някои случаи – четиридесетгодишни.[18] От прегледа на съвременното чуждестранно законодателство става очевидно, че този вид давност се е запазила в днешни дни – напр. пар. 1468 АГК определя, че ако владелецът не е вписан като собственик в поземлените регистри, той може да придобие вещта след тридесетгодишно владение. Без съмнение могат да бъдат посочени много други примери на приемственост, които разкриват гениалността на римските юристи, доказана от непреходността на техните правила.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Може да се направи извода, че придобиването по давност е възникнал преди векове правен институт, получил своето утвърждаване и подробна кодификация в Древен Рим. Той се налага поради необходимостта правото да се съобрази с фактическото положение и да зачете правата на лицето, което упражнява фактическата власт върху определена вещь с намерението да я свои.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Новицкий, И. Б. Основы римского гражданского права. М., 1972 г., с. 116.
- [2] Представлява кодификация на действащото обичайно право в Рим в средата на пети век пр. Хр. Изготвен е през 450-449 г. пр. Хр. от т.нар. децемвири – десет души, специално избрани, за да обективират обичаите в писмен вид. Най-видният юрист сред тях е Апий Клавдий, под чието ръководство се осъществява начинанието. Децемвирите първоначално записват обичаите на десет таблици през 451 г. пр. Хр, а през следващата година подновеният състав добавя още две таблици. Така общият брой таблици става дванадесет, откъдето е и името на закона. Законът за Дванадесетте таблици е наложен от несигурността на прилагането на неписаното обичайно право от магистратите, които злоупотребявали с положението си във вреда на плебеите. Приема се, че правното значение на Дванадесетте таблици за римското право е огромно., тъй като те са основата, върху която се изгражда развитието му. Вж. Венедиков, П. Записки по римско право. С, 1999 г., с. 19-21. Вж. Закона за дванадесетте таблици, таблица VI.3. при Паметници римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. Москва, 1997, с. 7.
- [3] Чолов, Р. Римското частно право. С., 2000 г., с. 99.
- [4] Вж. Костова, М., Новкиришка-Стоянова М., Пиперков, Т. Съпоставка на Моисеевия закон и римските закони. Collatio legum Mosaicarum et Romanarum. С., 2009, с. 177.
- [5] Свободен човек, който не притежава римско гражданство.
- [6] Хвостов, В.М. Система римского права. II. Вещное право. Петербург, 1908 г., с. 28.
- [7] Хвостов, В.М., цит.съч., стр. 29.
- [8] Pound, Roscoe. Jurisprudence. Vol.1. New Jersey, 2000, с. 108, бел. под л. 25.
- [9] За разликата в теориите на Савини и Йеринг относно субективния елемент на владението вж. Венедиков, П. Записки..., с. 64.
- [10] Хвостов, В.М., цит.съч., с. 30.
- [11] L 6 § 1, D. 41, 4 Pomponius ad Sabinum.
- [12] L 48 D. 41, 3 Paulus.
- [13] Вж. Муромцев, С. А. Гражданское право Древнего Рима, Москва, 1883, с. 546 и изведените под линия текстове от Дигестите.
- [14] Муромцев, С. А. цит.съч., с. 542.
- [15] Проф. Хвостов дава следния пример – налице е продажба, извършена между дееспособни лица, уговорената сума е платена, извършено е *traditio*, но продавачът не е собственик: вж. Хвостов, В.М., цит.съч., стр. 31.

[16] За кодификациите на Юстиниан вж. Кискинов, В. Правната система. Част I. Онтология и методология. С., 2006, с. 35.

[17] L 2 § 16, D. 41, 4 Paulus. Вж. Ankum, Hans. The functions of expressions with utilitatis causa in the works of the Classical Roman lawyers. Fundamina: A Journal of Legal History: Libellus ad Thomasium: Essays in Roman Law, Roman-Dutch Law and Legal History in Honour of Philip J Thomas. Vol. 16, 2010. Преводът на английски е на автора: If I bought something from a lunatic whom I considered as a person who was sane, it has become settled law that **I will usucapt** to meet the needs of practice, although the sale is void and therefore I will have no action for eviction and no actio Publiciana and I cannot add the time of my possession to that of the lunatic.

[18] Венедиков, П., Записки по римско право. С, 1999 г., с. 46.

За контакти:

Гл. ас. д-р Цветалина Петкова, Департамент „Право“, Нов български университет, тел.: 02-8110432, e-mail: cpetkova@nbu.bg

Докладът е рецензиран.